Rosalia (Nitra) 2006 18: 217–223

OROL SKALNÝ (AQUILA CHRYSAETOS) A OROL KRIKĽAVÝ (AQUILA POMARINA) V CHRÁNENEJ KRAJINNEJ OBLASTI PONITRIE.

KAROL ŠOTNÁR

Gavloviča 1/5, 971 01 Prievidza

Abstract

Šotnár K., 2006: Eagle Species Aquila Chrysaetos and Aquila Pomarina in the Protected landscape area Ponitrie. Rosalia (Nitra), 18, p. 217–223: *Population of eagle Aquila chrysaetos has been monitored in the Protected landscape area (PLA) Ponitrie from 1993 to 2005. Totally 18 nesting cases were identified. 11 of brood left their nests , 7 of them without any help of people . Population of eagle Aquila pomaria has been observed in the same locality from 1990 to 2005. 23 nests were additionally found there. 2 couples of brood in three cases left their nests without intervention of people. The article partly refers to a history, population´s dynamics as well as nutrition of both eagle´s species.*

Key words: nesting, brood, Aquila chrysaetos, Aquila pomarina, PLA Ponitrie

Úvod

Táto práca predkladá poznatky z monitoringu a ekológie populácie orla skalného (*Aquila chrysaetos*) za roky 1993–2005 a u orla krikľavého (*Aquila pomarina*) za roky 1990–2005 z územnej pôsobnosti Chránenej krajinnej oblasti (CHKO) Ponitrie. Podchytáva históriu, status, vývoj a dynamiku populácií oboch druhov orlov v danom území.

Výsledky

Monitoring orla skalného (*Aquila chrysaetos*)

Hniezdny pár č. 1, pohorie Žiar

Jediný mne známy literárny údaj o orloch skalných z tejto oblasti uvádza

(BRTEK 1962) totiž, že v handlovských horách hniezdi pár orlov skalných, odkiaľ pochádza živý doklad mláďaťa v bojnickej zoologickej záhrade, ktoré bolo chytené po vyletení z hniezda. Koncom osemdesiatych rokov sleduje v spomínanej oblasti pár orlov skalných lesník z Handlovej Peter Novák. Spolu s ním sme v júli 1993 dohľadali hniezdo na jedli, z ktorého vyleteli dve mláďatá! V slovenskej populácii orlov skalných ide o zriedkavý jav (KORŇAN in DANKO 1995). Včase kontroly sme pod hniezdom našli zbytky až 27 kusov koristi.

V roku 1994 zmiznutie asi 7–dňového orlieho mláďaťa, pripisujeme krkavcom (*Corvus corax*), ktorí hniezdili cca 800 m od orlov.

V roku 1995 bolo v rámci projektu Monitoring a manažment populácie orla skalného na Slovensku pridané druhé mláďa do hniezda orlov a po určitých komplikáciach obe mláďatá nakoniec úspešne vyleteli (ŠOTNÁR in litt.).

V roku 1996 pár staval dňa 8.3. nové hniezdo, vzdialené od minuloročného až 8 km! Dňa 18.3. na minuloročnom hniezde, 20–30 cm snehu, orly nadletovali nad hniezdom. Až dňa 11.5. zahniezdili orly na treťom hniezde, kde hniezdili pred dvoma rokmi, avšak neúspešne, pretože boli nájdené škrupiny z vajec pod hniezdom, NOVÁK (in verb.).

Roky 1997–2002 sledoval iba Novák, žiaľ, z tohto obdobia mi o priebehu hniezdení chýbajú údaje, okrem roku 2000. Začiatkom augusta v roku 2000 bolo v pohorí Žiar nájdené a odchytené čerstvo vyletené mláďa orla skalného a odovzdané sokoliarom skupiny Aquila z Bojníc. Po prebratí mláďaťa bolo toto vložené späť do hniezda, z ktorého na druhý deň úspešne vyletelo.

V roku 2003 bolo hniezdenie pravdepodobne neúspešné. Neskôr bol nájdený pod hniezdom tarsometatarsus z vyspelého mláďaťa orla skalného.

V roku 2004 mláďa úspešne vyletelo dňa 2.8. Dňa 4.8. samica lákala mláďa k ulovenému srnčaťu, ktoré ležalo asi 300 m od hniezda orlov na rúbani.

V roku 2005 pár obsadil minuloročné hniezdo, avšak k znáške nedošlo z dôvodu výmeny subadultnej samice v treťom roku života.

Hniezdny pár č. 2, Strážovské vrchy

O hniezdení, ani o pozorovaní orlov skalných z tejto oblasti nie sú v ornitologickej literatúre žiadne záznamy. Zaujímavý údaj mi poskytol lesník p. GRMAN, ktorý tvrdil, že začiatkom zimy 1995 lesní robotníci odchytili mladého orla skalného, ktorý bol taký nažraný, že nebol schopný vzlietnuť. Vyniesli ho na strmý svah, odkiaľ ho neskôr vypustili.

V roku 1997 bol pár dohľadaný, hniezdenie neúspešné.

V roku 1998 hniezdo na vyše storočnej jedli mláďa opustilo dňa 26.7.

V roku 1999 pár orlov sa dňa 12.4. naháňal s dvoma krkavcami, hniezdenie neúspešné.

V roku 2000 bolo zistené hniezdenie orlov už dňa 11.3., kedy na inkubujúcu

samicu snežilo. Dňa 19.5. bolo hniezdo opustené a dňa 26.5. pri fyzickej kontrole hniezda bola odobraná zachladená dvojkusová znáška (príčiny neznáme).

V roku 2001 pri kontrole dňa 18.2. o 8:25 hod., teplota -5°C zamračené, bez snehu, niesol samec zelené borovicové vetvičky na výstelku hniezda. Orly však zahniezdili v náhradnom hniezde vzdialenom 3,5 km Korňan (in verb.).

V roku 2002 bolo hniezdenie neúspešné, pravdepodobne kvôli lesným prácam v blízkosti hniezda.

V roku 2003 nastala výmena jedného z členov páru. Dňa 15.3. o 8:30 hod. vykrúžila subadultná samica vo veku (3–4 roky), po chvíli sa k nej pridal samec. Aj keď prebiehali vo vzdialenosti 150 m od hniezda lesné práce, mláďa dňa 25.7. úspešne vyletelo, avšak začiatkom októbra bolo nájdené cca 1,5 km od hniezda uhynuté SLOBODNÍK (in verb.).

V roku 2004 bolo mláďa nezvyčajne dlho na hniezde. Dňa 10.8. sa nachádzalo na zemi v hustom poraste neďaleko hniezdneho stromu. Po doložení späť do hniezda, úspešne vyletelo dňa 14.8.

V roku 2005 mláďa úspešne vyletelo taktiež až 11.8. Počas ôsmich rokov sledovania páru orlov skalných v pohorí Žiar sme zaznamenali vyletenie 2x1 a 2x2 mláďat (z toho bola jedna adopcia) a 4x0 mláďat. V Strážovských vrchoch v desiatich prípadoch hniezdenia vyletelo 5x1 a 5x0 mláďat, z toho jedno mláďa do troch mesiacov po vyletení uhynulo. V sledovanom území sú zaznamenané ďalšie dva páry, ktoré sem zalietavajú loviť, ale hniezdia mimo tohto územia.

Ďalší subaldultný pár orlov skalných, ktorý sa pokúša zahniezdiť v Strážovských vrchoch sledujú HARVANČÍK, ŠNÍRER, DÚBRAVSKÝ (in verb.) od roku 2003. V rokoch 2004 a 2005 zaznamenali párenie, ale orly na lokalite nezahniezdili. Významnú úlohu reprodukčnej úspešnosti v populácii skalných orlov má potrava. Treba pripomenúť, že tieto dva páry zastupujú okrajové rozšírenie západokarpatskej populácie orla skalného na Slovensku. Preto je aj potravná ponuka prostredia využívaná orlami veľmi pestrá. Zvyšky potravy a vývržky boli zozbierané z hniezd a ich okolia v priebehu hniezdenia a po vyletení mláďat. Z celkového počtu 105 kusov koristi bolo určených 36 druhov stavovcov, z toho 19 druhov cicavcov, 16 druhov vtákov a jeden druh plaza. I keď táto málo početná vzorka nie je reprezentatívna, načŕta nám určitú predikciu vyhľadávanej a lovenej koristi orlov skalných. Z cicavcov boli najviac zastúpení srnec hôrny (*Capreolus capreolus*)14,3%, líška (*Vulpes vulpes*) 7,6% a zajac poľný (*Lepus europaeus*) 7,6%, z vtákov *Columba livia* f. domestica 6,7%, *Phasianus colchicus* 3,8% a *Garrulus glandarius* 3,8%. Týmto širokým spektrom koristi sa orol skalný v geobiocenózach zaraďuje k silne generalizovaným vrcholovým predátorom.

Monitoring orla krikľavého (*Aquila pomarina*)

Prvé údaje o orloch krikľavých pochádzajú od Brteka (BRTEK 1962), ktorý

spomína, že v okolí Poruby a Kľačna (PD) každoročne vyhniezdi niekoľko párov orlov krikľavých. Na severe okresu Prievidza predpokladajú hniezdenie u tohoto druhu (ŠRANK & SLOBODNÍK 1988), kde uvádzajú pozorovania lesníkov z Malej Magury a okolia Nitrianskeho Pravna. Je zaujímavé, že na týchto lokalitách (okrem Kľačna) hniezdia orly dodnes. Výsledky pozorovaní, ako aj dohľadané hniezdne páry, sú uvedené v chronologickom poradí podľa dátumov.

V roku 1989 pozorovaný adultný pár orlov krikľavých pri obci Kamenec pod Vtáčnikom (PD), poh.Vtáčnik. Hniezdo dohľadané v roku 1990, vyletelo 1 mláďa (ŠNÍRER & HARVANČÍK 2004). Lokalita bola obsadená orlami aj v roku 2005.

V roku 1990 sme spolu s Miroslavom Chrumkom zistili dňa 5.6. liahnutie orlov krikľavých neďaleko obce Cígeľ (PD), poh. Vtáčnik, orly tu hniezdia dodnes.

V roku 1991 krúžili orly nad hniezdom dňa 16.4. nad obcou Prestavlky (ZH), poh. Vtáčnik. Hniezdo sme dohľadali v roku 2001, hniezdia dodnes.

V roku 1992 krúžil 1 ex. dňa 17.8. nad atrapou výra pri obci Dlžín (PD), poh. Strážovské vrchy. Hniezdo dohľadané v roku 1995, v roku 2005 hniezdenie neúspešné.

V roku 1992 nad obcou Solka (PD), poh. Žiar krúžil 1 ex. dňa 20.8. Hniezdo dohľadané v roku 1995. V roku 2005 hniezdenie neúspešné.

V roku 1994 krúžili 3 ex. nad obcou Malinová (PD), poh. Strážovské vrchy dňa 28.4. Hniezdo dohľadané v roku 1995, v roku 2005 hniezdenie neúspešné (lesné práce).

V roku 1995 nad obcou Kanianka (PD), poh. Strážovské vrchy dňa 11.6. pár orlov lietal a silno sa ozýval v poraste v blízkosti hniezda. Orly tu hniezdia už od roku 1986 ERNEY (in verb.).

V roku 1995 dohľadané hniezdo nad obcou Opatovce nad Nitrou (PD), Hornonitrianska kotlina v dubovo–borovicovom háji (hniezdia dodnes).

V roku 1996 dohľadané hniezdo nad obcou Chvojnica (PD), poh. Strážovské vrchy. V roku 2005 pár zahniezdil 1,5 km ďalej.

V roku 1998 pozorovaný adultný pár nad obcou Velké Uherce, (PE),poh. Tribeč. Hniezdo dohľadané v roku 2002 (ŠNÍRER & HARVANČÍK 2004).

V roku 2000 dohľadané hniezdo nad obcou Poruba, poh. Stážovské vrchy, v roku 2005 vyletelo 1 mláďa.

V roku 2001 dohľadané hniezdo pri obci Tužina (PD), poh. Strážovské vrchy. V roku 2002 a 2005 vyleteli po dve mláďatá bez zásahu človeka.

V roku 2001 sledovaný pár nad obcou Bukovina (ZH), poh. Vtáčnik, neúspešné hniezdenie. V roku 2005 hniezdenie bolo úspešné.

V roku 2002 dohľadané hniezdo neďaleko obce Lehota pod Vtáčnikom (PD), Hornonitrianska kotlina v dubovo–borovicovom háji. V roku 2005

vyleteli 2 mláďatá bez zásahu človeka.

V roku 2004 pozorovaný loviaci adultný vták pri obci Veľká Čausa. Po ulovení koristi zaletel do pohoria nad obcou Malá Čausa (PD), poh. Žiar. V roku 2005 dohľadané hniezdo, ale hniezdia tu už od roku 2003, BELÁK (in verb.).

V roku 2003 dohľadané hniezdo nad obcou Rudnianska Lehota (PD), poh. Strážovské vrchy. Pár zahniezdil v roku 2005 o 800 m ďalej.

V roku 2004 dohľadané hniezdo nad obcou Kolačno, (PE), poh. Tribeč, (ŠNÍRER & HARVANČÍK 2004).

V roku 2005 dohľadané hniezdo nad obcou Liešťany (PD), poh. Strážovské vrchy. Skoršie pozorovania už od roku 1993 majú CHRUMKA,CVIČELA (in verb.).

Ďalšie informácie o hniezdení orlov krikľavých mi poskytli PREŠINSKÝ (in verb.), ktorý sleduje dva páry v pohorí Vtáčnik neďaleko obce Rudno nad Hronom (ZC).

Medzi obcami Horná Trnávka a Trubín (ZH) sleduje KICKO (in verb.) od roku 2001 ďalšie tri páry a tiež spomínaný pár orlov z Prestavlk. Celkom bolo k roku 2005 v CHKO Ponitrie dohľadaných 23 párov orlov krikľavých.

Potrava

Z potravného hľadiska sa orol krikľavý v hniezdnom období javí ako špecialista so silnou väzbou na hraboša poľného (*Microtus arvalis*) až 90 %. Popri ňom sme na hniezdach nachádzali slepúcha lámavého (*Anguis fragilis*), krta obyčajného (*Talpa europaea*), zajaca poľného juv. (*Lepus europaeus*). Zaujímavé pozorovania oznámil PREŠINSKÝ (in verb.), ktorý zblízka sledoval samicu orla krikľavého, ktorá zletela zo svojho hniezda k hniezdu drozda plavého (*Turdus philomelos*), ktorému vybrala a skonzumovala mláďatá. Taktiež pozoroval zber dažďoviek (Lumbricus spec.) orlami po zemi.

Tabuľka 1: Potrava dvoch párov orla skalného v hniezdnom období v rokoch 1993–2–5.

	Žiar		Strážovské vrchy		Spolu	
	n	%	n	%	n	%
Erinaceus concolor	-	-	2	1,9	2	1,9
Sciurus vulgaris	2	1,9	-	-	2	1,9
Muscardinus avellanarius	-	-	1	0,9	1	0,9
Arvicola terrestris	3	2,9	-	-	3	2,9
Clethrionomys glareolus	-	-	2	1,9	2	1,9
Microtus arvalis	6	5,7	-	-	6	5,7
Microtus agrestis	-	-	1	0,9	1	0,9
Rattus norvegicus	1	0,9	2	1,9	3	2,9

	Žiar		Strážovské vrchy		Spolu	
	n	%	n	%	n	%
Pitymys subterraneus	-	-	1	0,9	1	0,9
Apodemus flavicollis	3	2,9	2	1,9	5	4,8
Lepus europaeus	7	6,7	1	0,9	8	7,6
Canis familiaris	1	0,9	-	-	1	0,9
Vulpes vulpes	7	6,7	1	0,9	8	7,6
Felis catus	1	0,9	-	-	1	0,9
Meles meles	3	2,9	1	0,9	4	3,8
Martes martes	3	2,9	-	-	3	2,9
Martes foina	-	-	1	0,9	1	0,9
Mustela erminea	1	0,9	1	0,9	2	1,9
Capreolus capreolus	11	10,5	4	3,8	15	14,3
Podiceps ruficollis	-	-	1	0,9	1	0,9
Fulica atra	-	-	2	1,9	2	1,9
Gallinula chloropus	-	-	1	0,9	1	0,9
Falco tinnunculus	-	-	1	0,9	1	0,9
Perdix perdix	1	0,9	-	-	1	0,9
Phasianus colchicus	4	3,8	-	-	4	3,8
Porzana porzana	-	-	1	0,9	1	0,9
Columba livia f. domestica	5	4,8	2	1,9	7	6,7
Columba palumbus	-	-	1	0,9	1	0,9
Streptopelia decaocto	1	0,9	-	-	1	0,9
Asio otus	1	0,9	1	0,9	2	1,9
Strix aluco	2	1,9	1	0,9	3	2,9
Strix uralensis	-	-	1	0,9	1	0,9
Parus ater	1	0,9	-	-	1	0,9
Turdus philomelos	1	0,9	1	0,9	2	1,9
Garrulus glandarius	4	3,8	-	-	4	3,8
Passeri formes	2	1,9	-	-	2	1,9
Anguis fragilis	-	-	1	0,9	1	0,9
Spolu	**71**	**67,4**	**34**	**32,4**	**105**	**100**

Záver

V rokoch 1993–2005 bola sledovaná populácia orla skalného v územnej pôsobnosti CHKO Ponitrie. Z 18 prípadov hniezdenia vyletelo 11 mláďat, z toho jedno do dvoch mesiacov po opustení hniezda uhynulo. V troch prípadoch bola zásahom človeka posilnená populácia o štyri mláďatá, 1x adopcia a 2x vloženie vypadnutých mláďat späť do hniezda, inak by vyletelo iba sedem mláďat.

Zaznamenané hniezdenie orlov skalných na týchto lokalitách je niekoľko desiatok, rokov. Pár č. 1 min. od konca päťdesiatych rokov a pár č. 2 min. od konca osemdesiatych rokov. Preto je v záujme ochrany druhu zachovanie podmienok a zdrojov prostredia v rozpätí ich ekologickej tolerancie.

V rokoch 1990–2005 bola na tomto území zmonitorovaná populácia orla krikľavého. Bolo dohľadaných 23 hniezd a ztoho v troch prípadoch vyleteli z jedného hniezda po dve mláďatá bez zásahu človeka. Hniezdne lokality č. 4, 6 a 10 sú obsadené už koncom 50–tych rokov 20. storočia. Ako posledný pár, ktorý kolonizoval lokalitu, bol pár č. 15. Negatívne faktory ovplyvňujúce reprodukčnú schopnosť oboch druhov orlov sú : zmenšovanie hniezdnych a lovných teritórií, lesné práce, vyrušovanie hlavne počas inkubácie znášky, stĺpy 22 kV elek. napätia (stĺpy smrti), nepriaznivé klimatické podmienky a prirodzené predátory.

Napriek všetkým negatívam, môžeme za sledované obdobie skonštatovať u populácie oboch druhov orlov mierny nárast.

Poďakovanie

Okrem v článku citovaných spolupracovníkov chcem poďakovať za spoluprácu v teréne B. Beniskovi, M. Dúbravovi, J. Mikulovi, P. Oboňovi, za detajlnejšiu analýzu potravy J. Obuchovi a za cenné pripomienky k tejto práci J. Korňanovi a S. Harvančíkovi.

Literatúra

Brtek J.& Vachold J., 1962 : K výskytu niektorých pozoruhodných živočíchov na Hornej
Nitre. Horná Nitra, 1, s. 239–245.

Richter I., Slobodník V., & Šrank V., 1990: Chránené a ohrozené živočíchy. Príroda horného Ponitria, Martin, s. 69–81

Korňan J.,1995: Monitoring a ochrana populácie orla skalného (Aquila chrysaetos) na Slovensku v roku 1993. Buteo 7, s.159–168

Šnírer L. & Harvančík S., 2004: Orol krikľavý v CHKO Ponitrie. Chránené

územia Slovenska (Banská Bystrica), 59, s. 28.
ŠOTNÁR K., 1996: Traja králi .Vtáčie správy 3, s.12.
ŠOTNÁR K. & BENISKA R., 2004: Orol skalný spravodaj Lehota pod Vtáčnikom 4, s. 6.
ŠRANK V. & SLOBODNÍK V., 1988: Príspevok ku skladbe vtáctva v širšom okolí Prievidze. Horná Nitra, 13, Martin, s. 119–159.
WATSON J., 1997: The golden eagle. T&AD Poyser, London, 374 s.